

MİRÎ ARAZİ

Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, I, İstanbul 1959, s. 29-46; Huri İslamoğlu, “Property as a Contested Domain: A Reevaluation of the Ottoman Land Code of 1858”, *New Perspectives on Property and Land in the Middle East* (ed. R. Owen), Harward 2000, s. 3-42; M. Akif Aydin, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2001, s. 339-346, 379-389; M. Macit Kenanoğlu, *1858 Arazi Kanunnamesinin Osmanlı Siyasal ve Toplumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri 1858-1876* (doktora tezi, 2002), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Osman Turan, “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku”, *TTK Belleten*, XII/47 (1948), s. 549-574; Khaled Abou El Fadl, “Tax Farming in Islamic Law (Qibalah and Daman of Kharaj): A Search for a Concept”, *IS*, XXXI/1 (1992), s. 5-8; K. M. Cuno, “Was the Land of Ottoman Syria Mirî or Milk? An Examination of Juridical Differences within the Hanafi School”, *St.I. LXXXI/1* (1995), s. 121-152; L. Belarbi, “La question de l'origine de la propriété agraire mirî dans l'Empire ottoman”, *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, sy. 22, Zaghouan 2000, s. 9-18; A. Cohen, “Mirî”, *EI²* (Ing.), VII, 125.

M. MACİT KENANOĞLU

MİRÎ KÂTİBİ

Osmanlı maliye teşkilâtında
Rumeli kazaskerinin
defterdarlık nezdinde görev yapan,
başbâki kulu ile birlikte defterdarlık
ve halk arasındaki
malî anlaşmazlıklarla bakan memuru
(bk. BAŞBÂKİ KULU; MAHKEME).

MİRİM ÇELEBI

(ö. 931/1525)

Osmanlı
matematik ve astronomi âlimi.

Mîrim (Mîrem) Çelebi, Osmanlı döneminde Kadızâde-i Rûmî ve Ali Kuşçu'dan sonra yetisen en önemli matematikçi-astronombardır. Asıl adı Muhammed'dur. Kadızâde'nin oğlu olan dedesi Muhammed Semerkant'ta Ali Kuşçu'nun kızıyla evlenmiş, fakat erken yaşta vefat etmiştir. Mîrim Çelebi'nin babası Kutbüddin Muhammed, dedesi Ali Kuşçu ile birlikte İstanbul'a gelerek burada Hocazâde Musihuddin Efendi'nin kızıyla evlendi ve bu evlilikten Mîrim Çelebi doğdu. Kutbüddin Muhammed'in de Bursa Manastır Medresesi müderrisi iken oldukça genç yaşta ölmesi üzerine Mîrim Çelebi'yi dedesi Hocazâde yetiştirdi ve onun Sinan Paşa gibi âlimlerden ders almasını sağladı. Önceleri Gelibolu, Edirne, Bursa ve İstanbul medreselerinde müderrislik yapan Mîrim Çelebi, özellikle

matematik ve astronomi alanında dönenin en büyük otoritesi olduktan sonra II. Bayezid tarafından saraya davet edildi ve ona riyâzîyyât okuttu. Yavuz Sultan Selim döneminde Anadolu kazaskerliğine getirildiye de (925/1519) kısa bir süre sonra 100 akçe maaşla emekliye sevkedildi. Hayatının sonlarına doğru hacca gitti ve dönüşünde Edirne'ye yerleşti. Burada vefat etti (931/1525) ve Tunca kuyısındaki Kasım Paşa Camii'nin haziresine gömüldü.

Tarih ve edebiyat alanlarında da söz sahibi olan Mîrim Çelebi, ilmî zihniyet itibarıyle dedeleri Kadızâde-i Rûmî ile Ali Kuşçu'nun temsilcisi oldukları Semerkant matematik-astronomi okulunun çizgisini takip ediyordu. Ancak özellikle optik (ilm-i menâzir) alanında yazdığı *Risâle fi'l-hâle ve kâvsi kuzâh* adlı eserinde görüldüğü gibi ilmî yöntemde daha çok İbnü'l-Heysem'in riyâzî-tabîî ilimlerde uyguladığı sentez yöntemini (terkib) benimsemiştir. Bu da onun, Kadızâde'nin saf riyâzî-hendesi yönelikimile Ali Kuşçu'nun kelâmi-riyâzî bakış açısını kısmen terkettiğini göstermektedir (*D/A*, XXII, 132). Eserlerinden anlaşıldığı üzere klasik İslâm kültüründeki farkı ilmî tavırlardan haberdar olan Mîrim Çelebi fizikçiler, matematikçiler ve kelâmcılarla İbnü'l-Heysem ve Kemâleddin el-Fârisî'nin yanında özellikle İbn Sînâ ile Fahreddin er-Râzî'nın görüşlerini olumlu veya olumsuz her anlamda dikkate almış, bu arada hem kendi görüşlerini ve tercihlerini ortaya koymaktan çekinmemiş, hem de matematik ilimlerinin teknik ayrıntılarına özgün katkılarında bulunmuştur. Mîrim Çelebi'nin günümüzde ulaşan eserleri çoğulukla astronomi, astroloji ve optik alanlarına aitse de iyi bir matematikçi olması sebebiyle incelediği konuları daima geniş şekilde matematik tâhilârlar ele almıştır. Nitelikim Kadızâde'nin *Şerhu'l-Mülahhas fî 'ilmî'l-hey'e* adlı eserinin “tedârîs” (dün-yadaki en yüksek dağın yerkürenin çapına oranı) konusunu işleyen kısmını incelediği çalışmasında bu sorunu matematik yardımıyla çözmüştür (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2607).

Eserleri. 1. *Düstûru'l-'âmel ve taşhîhu'l-cedvel*. *Zîc-i Uluğ Bey*'in Farsça şerhidir. II. Bayezid'in emriyle 904 (1499) yılında tamamladığı bu eserinde Kâşî'nin *Zîc-i Hâkâni*'inden ve Ali Kuşçu'nun daha önceki *Zîc-i Uluğ Bey* *Şerhi*'nden de istifade eden Mîrim Çelebi didaktik bir üslûp uygulamış ve 1 derecelik yayın sinüsünü hesaplamak için örneklerle beş ayrı

çözüm yolu göstermiştir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2276). Onun bu çalışmasında ayrıca trigonometrik ifadelerin değerleriyle özel olarak ilgilendiği ve özgün sonuçlara verdiği görülür (Franz Woepcke, “Discussion de deux méthodes arabes pour déterminer une valeur approchée de sin 1°”, *Etudes sur les mathématiques arabo-islamiques*, nr. Fuad Sezgin (Frankfurt 1986), s. 614-638). 2. *Şerhu'l-Fethîyye fî 'ilmî'l-hey'e*. Ali Kuşçu'nun, hey'et ilminde İbnü'l-Heysem'in riyâzî-tabîî ilimlerde uyguladığı bir yöntemle saf matematik (hey'et-i gayr-i mücesseme) ve saf fizik (hey'et-i mücesseme) astronomi geleneklerini bir araya getire-rek kurduğu ilm-i hey'eti Aristotelesî ilkelerden temizlemek amacıyla yapı-bozuma uğrattığı *er-Risâletü'l-Fethîyye* adlı önemli eserinin şerhidir (TSMK, III. Ahmed, nr. 1347). Mîrim Çelebi bu şerhinde, Ali Kuşçu'nun vazgeçtiği İbnü'l-Heysemci çizgisi *Risâle fi'l-hâle ve kâvsi kuzâh* adlı eserinde yaptığı gibi kısmen takip etmiştir. Onun Taşköprizâde Ahmed Efendi'ye *el-Fethîyye*'yi okuturken yazdığı bu şerh (925/1519) Osmanlı medreselerinde yardımcı ders kitabı olarak da kullanılmıştır. Bunun sebebi, Ali Kuşçu'nun öğrencisi Güläm Sinan'ın aynı eser için kaleme aldığı *Fethu'l-fethîyye* isimli şerhe oranla (TSMK, III. Ahmed, nr. 3291) daha pratik ve daha teknik olmasıdır. Mîrim Çelebi ayrıca şerhine bir zeyil yazacağını ve burada Utârid'e (Merkür) ait modele (Süleymaniye Ktp., Hüseyin Paşa, nr. 246, vr. 46^a) aya ait modele (vr. 50^a) ilişkin sorunları inceleyeceğini belirtmiştir. Bu kayıt -her ne kadar zeylin henüz bir nüshası tesbit edilememişse de- Mîrim Çelebi'nin Copernicus astronomisine giden yolda dedesi Ali Kuşçu gibi klasik astronominin en önemli iki sorunuyla uğraşlığını, hatta onun bu konudaki çalışmalarını sürdürdügüünü göstermektedir (Saliba, s. 282-284). 3. *Risâle fi'l-hâle ve kâvsi kuzâh* (*Risâle fi kâvsi kuzâh ve'l-hâle*). Eserde görme olayı ve şartları, ışık, ışığın yayılması ve kırılması, renkler, gök kuşağı ve hâlenin oluşumu ile bunların optik özellikleri incelenmiştir (Beyazıt Devlet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 2179/4; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2414; ayrıca bk. *D/A*, XXII, 132). Hüseyin Gazi Topdemir bu risâleyi bir makalede ele alarak değerlendirmiştir (bk. bibl.).

Mîrim Çelebi'nin astronomi alanındaki diğer eserleri rub'u'l-müceyyeb, rub'u's-şikâzî ve zerkâle adlı aletlerle takvim, kible tayini ve diğer bazı meseleler üzerine

kaleme alınmış hacimli risâleler şeklinde (İhsanoğlu v.dgr., I, 90-101). Ayrıca döneminin yönelikine uyarak *el-Makâṣid fi'l-ihtiyârât* (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 192/1) gibi bazı astroloji eserleri de telif etmiştir (Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, II, 216). Bunun yanında bir de *Münyetü's-ṣayyâdîn fi'l-āv* adlı bir çalışması bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1464).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *es-Şekâ'iķ*, s. 327-328; a.mlf.. *Miftâhu's-sâ'âde*, Beyrut 1985, I, 349; Međî, *Şekâik Tercümesi*, s. 338-339; *Keşfûz-z-zunûn*, I, 866, 867, 870, 872, 881; II, 966, 1236; Suter, *Die Mathematiker*, s. 188; *Sicill-i Osmâni*, IV, 310; Sâlih Zeki, *Asâr-i Bâkiye*, İstanbul 1329, I, 199-200; Osmanlı Müellifleri, III, 298-299; Storey, *Persian Literature*, II/I, s. 79-80; Brockelmann, *GAL*, II, 447; *Suppl.*, II, 665; *İzâhu'l-meknûn*, II, 472; *Hediyyetü'l-ārifîn*, II, 412; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (haz. Aykut Kazancıgil - Sevim Tekeli), İstanbul 1982, s. 61-63; G. Saliba, *A History of Arabic Astronomy: Planetary Theories during the Golden Age of Islam*, New York 1994, s. 282-284; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dgr., *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, İstanbul 1997, I, 33-34, 90-101; Aydin Sayılı, "Bir İlim Adamımızın Adı Üzerine", *TTK Bildiriler*, VII (1970), II, 547-553; Hüseyin Gazi Topdemir, "Mîrim Çelebi'nin Gökkusağı ve Hâleinin Oluşumu Adlı Optik Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 13, Ankara 2002, s. 75-89; Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, İstanbul 1999, II, 215-216; İhsan Fazlioğlu, "İlm-i Menâzır", *DIA*, XXII, 132.

İHSAN FAZLIOĞLU

MÎRKÂTÜ'L-LUGA (مرقات اللّه)

Osmanlı âlimi Abdullah Kestelî'nin
(ö. 948/1541)

Arapça-Türkçe sözlüğü
(bk. ABDULLAH KESTELÎ).

MÎRKÂTÜ'L-MEFÂTÎH (مرقة المفاتيح)

Hatîb et-Tebrîzî'nin Ferrâ el-Begavî'ye ait *Meşâbihi's-sünne*'yi tamamlamak için yazdığı *Mîşkâtü'l-Meşâbih* adlı eserine Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) tarafından yapılan şerh
(bk. MESÂBIHU'S-SÜNNE).

MÎRKÂTÜ'L-VÜSÜL (bk. MÎR'ÂTU'L-USÜL).

MİRYOKEFALON SAVAŞI

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kilicarslan ile Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos arasında 1176'da meydana gelen ve Bizans'ın Anadolu'yu Türkler'den geri alma umidini tamamen yok eden savaş (bk. KILICARSLAN II).

MİRZA

(میرزا)

Bazı İslâm devletlerinde hükümdarın erkek çocuklarına, diğer hânedan mensuplarına ve bir kısım itibarı kimselere verilen unvan (bk. ŞEHZADE).

MİRZA ALİ MUHAMMED

(میرزا علی محمد)

Bâb Mîrzâ Alî Muhammed Şîrâzî (ö. 1266/1850)

XIX. yüzyılda İran'da ortaya çıkan Bâbîliğin kurucusu
(bk. BAHÂİLİK).

MİRZA BEŞİRÜDDİN

(میرزا بشیر الدین)

Mîrzâ Beşîrüddîn Mahmûd Ahmed (1889-1965)

Kâdiyânîliğin kurucusu Mirza Gulâm Ahmed'in oğlu ve ikinci halifesi.

1913'te neşredildi. Bu gazete, 8 Mart 1935 tarihinden itibaren cemaatin resmî yayım organı olarak günlük neşredilmeye başlanacaktır. Hâkim Nûreddin'in son yıllarda Hindistan'ın muhtelif şehirlerinde propaganda seyahatlerine çikarak cemaatin yayılmasını sağlayan Mirza Beşîrüddin, Nûreddin'in 13 Mart 1914'te vefatı üzerine çeşitli yerlerden Kâdiyân'a gelen ve buradaki Nûr Camii'nde toplanan kalabalık bir cemaatin huzurunda ilk halifenin vasiyetinin okunmasının ardından 14 Mart 1914'te mesihin ikinci halifesi seçildi. Hâkim Nûreddin'in hastalığı esnasında namaz kıldırma yetkisinin kendisine verilmesi, Sadr-ı Encümen-i Ahmedîyye'nin para işlerini yürüten Meclis-i Mu'temed'in üyeliğine ve başkanlığına getirilmesi, Medrese-i Ahmedîyye'nin reisliğine tayini gibi hususlar onun bu görevde getirilmesinin gereklilikleri olarak kabul edilmektedir. Mirza Beşîrüddin'in halife seçilmesi aynı zamanda bir bölünmenin başlangıcı oldu. Seçim için yapılan toplantı sırasında muhalif grubu temsil eden Mevlânâ Muhammed Ali ve mensupları toplantı boykot edip Kâdiyân'dan Lahore'a çekilmiş ve kendi teşkilâtlarını kurmuşlardır. Böylece Kâdiyânîlik birbirine karşı olan Kâdiyân ve Lahore kollarına ayrılmış oldu. Kendi topluluğu içinde oldukça önemli işler başarıran Mirza Beşîrüddin hakkında daha önce babası için ileri sürüldüğü gibi lehte ve aleyhte birçok iddia ortaya atılmıştır. Taraftarlarında onun takvâ, keşif ve keramet sahibi olduğu, konuşması ve yazması esnasında ilâhî kudretin kendisine hâkim bulunduğu, ilâhî bir nur, her hususta tam bilgili, Kur'an'a tamamıyla vâkıf, geleceği vaad edilmiş İslahatçı olduğu söylemiştir.

1911 yılında kurulan, kırk yaşıını geçmiş mensupların üye olabileceği, en önemli görevi cemaatin inançlarını tebliğinden ibaret bulunan Encümen-i Ensârullah'ı geliştiren Mirza Beşîrüddin, 1918'de cemaat işlerinin yürütülmesi için muhtelif görevler icra edecek nâzırlıklar ihdas etti. Hem de Sadr-ı Encümen-i Ahmedîyye'ye bağlı olan, "nâzır-ı a'lâ" denilen genel sekreterin yanı sıra eğitim öğretim, davet ve tebliğ, içişleri, dışişleri, basın yayın, maliye ve mezarlık işlerine bakan çeşitli nâzırlıklar faaliyete geçirildi.

Mirza Beşîrüddin 1922 yılında merkezî danışma kurulu niteliğindeki Meclis-i Meşveret'i kurdu. Başlangıçta yetmiş sekiz üyeden oluşan ve 1939'da üye sayısı 474'e ulaşan bu kurul cemaatin bütçesi-